

BÖLÜM 11

KOCAELİ KARAMÜRSEL'DE BİR VAKIF AKARI: KARA BÂLİ BEY HAMAMI

Saliha TANIK¹

GİRİŞ

Karamürsel, Kocaeli'nin bir ilçesi durumunda olup körfezin güneyinde konumlanmıştır. Orhan Döneminde fethedilen şehirde (Özdemir, 1994, 31) tipik bir Türk-Müslüman şehir dokusu oluşturulmuştur. Bâli Bey İbn-i Ahmet'in H.983 (M.1575) yılında düzenlediği vakfiyesinden Karamürsel'deki Kara Bâli Bey hamamının², cami, sebil, kervansaray, darü't-talim, mahzen, dükkân ve fırın yapılarından oluşan külliye'nin bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Külliye'den günümüze sadece cami ve hamam yapısı kalmıştır. Buradan hareketle söz konusu hamam yapısının 16. yüzyılda Bâli Bey İbn-i Ahmet tarafından yaptırıldığını söylemek mümkündür.

Vakfiyedeki adıyla Bâli Bey İbn-i Ahmet, 15. ve 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Anadolu ve Rumeli'de önemli hizmetlerde bulunmuş Malkoçoğlu ailesinden bir akıncı beyidir (Seçkin & Bozdağ, 2016, 1905). Yahya Paşa'nın oğlu olan Bâli Bey, Bâli ya da Koca Paşa olarak da bilinmektedir (Mehmed Süreyya, 1996,358). Bâli Bey, İstanbul fethinde yer aldığı, Arnavutluk, Dalmaçya ve Eflak'ta önemli başarılar sağlayarak (Başar, 2003, 538) kısa bir süre içinde Semendre ve Silistre Sancakbeyi (Kayapınar, 2009,108), 1510'da Belgrad muhafızı ve az bir zaman sonra da Bosna Beylerbeyi olmuştur (Mehmed Süreyya, 1996, 358). Bâninin Karamürsel'deki külliyesinden başka Bursa'da han, Şile'de cami, Niğbolu, Semon ve Budada birer tekkesi bulunduğu bilinmektedir (Seçkin & Bozdağ, 2016, 1906).

Kara Bâli Bey Hamamı, külliye camisinin güney yönüne denk düşmektedir. 3 pafta, 95 ada, 7 nolu parselde yer alan Karamürsel Belediyesi mülkiyetindeki hamam, GEEAYK'nın 14.05.1976 tarih ve 40 sayılı kararı ile tescillenmiştir. H. 20 Cemaziye'l-evvel 1208 (M. 23 Aralık 1793) tarihli arşiv belgesinde³ Kara Bâli Bey Camii ve hamamının onarımına mutasarrıf olan Mehmed İbnü'l Mustafa'nın

¹ Araş. Gör. Dr., Saliha TANIK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, saliha.tanik@hbv.edu.tr.

² V.G.M.A. Defter No:629., Sayfa No:456., Sıra No:346.

³ BOA., Fon Kodu: C.EV., Gömlek: 103., Sıra: 5147.

da da böyle nişlere rastlanmaktadır (Öge, 1995, 22). Bunun dışında Bâli Bey hamamının aralık ve halvet bölümlerinde de açılmış nişler bulunmaktadır. Bu nişlerin, hamamı aydınlatmak için kandil, fener ve şamdan gibi nesneleri koymak için olduğu bilinmektedir (Eyice, 1997, 417).

Külhan kısmı, söz konusu hamamda suyu ısıtmak için su deposunun altında yarım daire kemerli ocak ağızıyla açılmıştır. Erzincan hamamlarında külhan aynı şekilde su deposu altındadır (Naldan, 2019).

Kara Bâli Bey Hamamı'nda halvet kubbelerine geçiş pendantif ve tromp geçiş öğeleriyle sağlanmaktadır. 15.yüzyılda mukarnaslarla dolgulanan pendantiflere 16.yüzyılda trompların ilave edildiği bilinmektedir (Çakmak, 2002, 91).

İçten sıvalı olan Kara Bâli Bey hamamının, dıştan taş ve tuğlaların alması tarzda dizilmesi Osmanlı'nın erken dönem duvar tekniğini hatırlatmaktadır. Lâkin tuğlalar yatay ve dikey hatlarda bazı kısımlarda gelişigüzel ve düzensiz konulduğu için cephe duvarlarının özensiz şekilde işlendiği anlaşılmaktadır. Kemerler, Türk hamamlarında olduğu gibi tuğla örgülüdür.

SONUÇ

Karamürsel'deki Kara Bâli Bey Hamamı, 16.yüzyılda Kara Bâli Bey tarafından yaptırılan iskele yakınındaki külliye'nin bir parçasıdır. Uzun yıllar kapalı ve onarıma muhtaç kalan hamam, son olarak belediye tarafından restorasyonu tamamlanmış fakat hâlâ kullanılmamaktadır. Karamürsel'de Bâli Bey'in baniliğinde 16.yy. tarihli bir hamam yapısı olması açısından tarihi kimliği çok önemlidir. Hamamda sıcaklık ünitesinin bulunmaması ilginçtir. Buradan hareketle yapının hızlı ve ihtiyaca binaen yapıldığı anlaşılmaktadır. Erken Osmanlı ve Klasik devir özelliklerini yansıtan hamam halkına hizmet edebilmesi için aynı işlevsellikle Türk Sanatına kazandırılması elzemdir.

KAYNAKLAR

Matbu

- Altınsoy, E. (2009). *Eskişehir Hamamları (Selçuklu-Osmanlı Dönemi)*. Eskişehir: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Aru, K. (1949). *Türk Hamamları Etüdü*. İstanbul: İstanbul Matbaacılık.
- Ayverdi, E.H. (1972). *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murat Devri 806-855 (1403-1451) II*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Başar, F. (2003). "Malkoçoğulları". *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXVII. İstanbul, 537-538.
- Çakmak, C. (2002). *Tire Hamamları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Çerkez, M. (2020). *Bartın Merkez İlçe Su Yapıları*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erat, B. (1997). *Anadolu'da XIV. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eyice, S. (1960). "İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi*, 11 (15), 99-120.

- Eyice, S. (1997). “Hamam”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XV. İstanbul: TDV Yayınları. 402-430.
- Galitekin, A.N. (2015). *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Sayfalar*. (İkinci Baskı). Kocaeli: İsu Genel Müdürlüğü Kültür Yayınları.
- Kayapınar, L. (2009). “Malkoçoğlu Bali Bey Vakfı ve Beyazıt Baba Asitanesi”. *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, (1), 105-115.
- Klinghardt, K. (1927). *Türkische Beader*. Stuttgart.
- Köşklü, Z., Çınar, S. (2010). “Erzurum’da Osmanlı Dönemi Hamamları”, *Sanat Dergisi*, (18), 117-136.
- Mehmed Süreyya (1996). (Çev. S.A. Kahraman). *Sicill-i Osmani II*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Naldan, F. (2019). “Erzincan’da Osmanlı Dönemi Hamamları”. *Belleten*, 83 (297), 585-604.
- Önge, Y. (1978). “*Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma*”. *Vakıflar Dergisi*, (12), 121-136.
- Önge, Y. (1988). Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar. Sadi Bayram (Ed.), *Mimarbaşı Koca Sinan ve Yaşadığı Çağ ve Eserleri* içinde (s.403-428). İstanbul.
- Önge, Y. (1995). *Anadolu’da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Özdemir, E. (1994). *Dünden Bugüne Karamürsel*. (İkinci Baskı). Kocaeli: Karamürsel Belediyesi Kültür Yayınları.
- Seçkin, S., Bozdağ, B. (2016). Karamürsel Karabali Camii Hakkında Yeni Bulgular. *Uluslararası Kocaeli Tarihi ve Karamürsel Alp Sempozyum Bildirileri*, 3-5 Nisan 2015, Kocaeli, (s.1905-1912).
- Şehitoğlu, E. (2000). *Bursa Hamamlarının Yapısal, Çevresel, İşlevsel Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tüfekçioglu, A. (2006). “Balıkesir’de Erken Osmanlı Dönemi Hamamları”. *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyum Bildirileri*, Nisan -2005, Erzurum, (s. 447-456).
- Yavuzylmaz, A. (2013). “Gebze’nin Demirciler Beldesi’nde Bilinmeyen Bir Hamam Yapısı”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (28), 105-117.

Rapor

Tarihi Karabali Hamamı Revize Rölöve Raporu.

Tarihi Karabali Hamamı Revize Restitüsyon Raporu.

Arşiv

V.G.M.A. Defter No:629., Sayfa No:456., Sıra No:346.

BOA., Fon Kodu: C.EV., Gömlek No: 103., Sıra No: 5147.